

شخصیت نوجوانان مستعد (۱)

نقش جنسیت

از زاویه‌ای دیگر نگاهی به یک پژوهش دربارهٔ ویژگی‌های شخصیتی تیزهوشان

این مقاله، نتایج پژوهش: «ویژگی‌های شخصیتی دانش‌آموزان تیزهوش مراکز آموزشی استعداددهای درخشان و دبیرستانهای خاص شهر تهران» که بوسیلهٔ محمد امین جلیوند و تحت نظارت آقای دکتر جواد اژه‌ای، انجام یافته است را، از لحاظ تفاوت‌های جنسی مورد بررسی و بحث قرار می‌دهد. این پژوهش که در شماره قبل مجله محوره‌های اصلی آن معرفی گردید، بر روی ۱۰۴۲ دانش‌آموز نوجوان مستعد ۱۵ تا ۱۸ ساله (با هوش بهر بالای ۱۱۵) در پایه‌های اول تا چهارم دبیرستان صورت پذیرفته است. پرسشنامه شانزده عاملی شخصیت «کتل» و «جدول ارجحیت شخصی ادواردز» برای سنجش شخصیت، و آزمون هوشی «وام.تی.ای» (WMTI)، با هنجار یابی دکتر جواد اژه‌ای، برای تعیین سطح هوشی نوجوانان به کار رفته است. نتایج بررسی آشکار می‌سازد که به طور کلی ویژگی‌های شخصیتی نوجوانان مستعد در دو جنس، تفاوت‌هایی دارد: دختران مستعد معاشرت‌طلب‌تر و بنیادگراتر هستند و پسران مستعد از آرامش روانی و حسن ظن بیشتر برخوردارند. گرچه به طور کلی خصائص شخصیتی دختران و پسران هوشمند (۱۲۸/۵ < هوش بهر < ۱۱۵ تفاوتی ندارد، اما تحت تأثیر محیط آموزشی ویژه (محیط تفکیکی سازمانی) برخی تفاوت‌های جنسی در شخصیت نوجوانان هوشمند دیده می‌شود. پسران و دختران نوجوان تیزهوش (هوش بهر بالاتر از ۱۳۵) از لحاظ خصوصیات شخصیتی، تفاوت‌هایی نشان می‌دهند: سلطه‌طلبی، گسیخته‌خویی و تنوع‌طلبی دختران تیزهوش بیشتر است و در عوض، پسران تیزهوش در تبعیت جویی، ثبات‌گرایی و سازش‌پذیری، برتری نشان می‌دهند. این بررسی، تأثیر متقابل جنسیت و محیط آموزشی را در تکوین شخصیت نوجوان مستعد تأیید می‌کند. با هم اولین قسمت بررسی همکاران آقای ناصر الدین کاظمی را می‌خوانیم.

«سپید»

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

در طول تاریخ، مطالعات و تحقیقات در حوزه روانشناسی استعداددهای درخشان، نخبگان و تیزهوشان بر محور و کانون توانایی‌های ذهنی، متمرکز شده است. رفته رفته در دهه‌های اخیر این پرسش طرح گردید: آیا خصوصیات نخبگان در همین کانون محدود می‌شود یا تفاوت‌های غیر هوشی نیز وجود دارد؟

در پاسخ به این پرسش تاریخی، ویژگی‌های غیر ذهنی و غیرهوشی نخبگان مورد توجه و علاقه پژوهشگران و صاحب‌نظران قرار گرفت؛ تا جایی که هم اکنون می‌توان قاطعانه از قلمروهای شخصیتی ویژه نخبگان و استعداددهای درخشان، سخن گفت که در کنار برجستگی‌های ذهنی خاص آنان قرار می‌گیرد؛ یعنی تفاوت تیزهوشان با سایرین، صرفاً یک اختلاف کمی در بعد هوشی و ذهنی نیست بلکه در جنبه‌های شخصیتی، نگرشی، گرایشی، حرکتی، اجتماعی و حتی جسمانی نیز قابل تعمیم است.

پژوهشی که با موضوع «ویژگی‌های شخصیتی دانش‌آموزان تیزهوش مراکز آموزشی استعداددهای درخشان در دبیرستانهای خاص تهران» انجام یافته یکی از معدود مطالعات شخصیتی در این حوزه که در این مقاله، به بررسی و بحث تفصیلی نتایج آن از حیث تفاوت‌های جنسی می‌پردازیم.

نتایج این پژوهش را در جهت پاسخ به این سؤالات، مورد شرح و تفسیر قرار می‌دهیم:

۱- آیا ویژگی‌های شخصیتی پسران و دختران مستعد (استعدادهای درخشان) با یکدیگر متفاوت است؟ ۲- آیا خصوصیات شخصیتی پسران و دختران هوشمند با یکدیگر تفاوت دارد؟ ۳- آیا ویژگی‌های شخصیتی پسران و دختران تیزهوش با یکدیگر متفاوت است؟

منظور ما از استعداد‌های درخشان، کسانی هستند که هوشبهر آنها حداقل ۱۱۵-۱۱۶ باشد و هوشمند، کسی است که دارای هوشبهر ۱۱۵ تا ۱۲۸ است و تیزهوش، از سطح هوشی حداقل ۱۳۵ برخوردار است. ابتداء به توصیف نتایج و یافته‌های خالص این پژوهش از حیث تفاوت‌های جنسی استعداد‌های درخشان می‌پردازیم و سپس یافته‌های مزبور را شرح و تفصیل می‌دهیم.

نتایج

در حوزه استعداد‌های درخشان (نوجوانان با هوشبهر بالاتر از ۱۱۵) به طور کلی این تفاوت‌های جنسی به دست آمده است:

۱. دختران مستعد بیش از پسران مستعد دچار بی‌اعتمادی اضطراب آمیز هستند. (۱۰/۷ در برابر ۹/۱ برای نوجوانان مستعد غیرسازمان)، (۱۰/۵ در برابر ۹/۱ برای نوجوانان مستعد سازمان)
۲. دختران مستعد بنیادگراترند. (۱۱/۸۸ در برابر ۱۰/۸ برای دانش‌آموزان مدارس خاص)، (۱۱/۸ در برابر ۱۰/۸ برای دانش‌آموزان مراکز سمپاد).
۳. دختران مستعد علاقه بیشتری به معاشرت دارند. (۱۳/۱ در برابر ۱۱/۴)، (۱۲/۷ در برابر ۱۰/۵).
به طور کلی در سطح هوشی نوجوانان هوشمند (با هوشبهر میان ۱۱۵ تا ۱۲۸/۵) تفاوت جنسی در ویژگی‌های شخصیتی یافت نشده است.

ویژگی‌های شخصیتی دختران و پسران تیزهوش (با هوشبهر بالاتر از ۱۳۵) این اختلافات را نشان می‌دهد:

۱. دختران تیزهوش در سلطه‌طلبی و استیلاء برتری نشان می‌دهند (۱۵/۹۱ در برابر ۱۱/۸۰ مدارس خاص)، (۱۳/۵۷ در برابر ۱۲/۸۴ مراکز سمپاد). تفاوت بسیار محسوس در بین دختران و پسران مدارس خاص است در صورتیکه این تفاوت با یک کاهش و افزایش نسبت به مدارس خاص در مدارس سمپاد متعادل‌تر است.
۲. دختران تیزهوش، گسیخته‌خوتر هستند. (۱۴/۱۸ در برابر ۱۰/۵۹ مدارس خاص)، (۱۲/۳۹ در برابر ۱۱/۳). تفاوت مشاهده شده در مدارس خاص بسیار مشهود است در حالیکه این امر در بین دانش‌آموزان سمپاد متعادل‌تر می‌باشد.
۳. دختران تیزهوش بیش از پسران تیزهوش، تنوع‌طلبی نشان می‌دهند. (۱۹/۵۴ در برابر ۱۶/۱۴ در مدارس خاص)، (۱۸/۵۲ در برابر ۱۵/۵۷).

پسران و دختران مستعد دانش‌آموز در مراکز آموزشی (سمپاد) نیز علاوه بر تفاوت‌های اساسی یافت شده، اختلافات جنسی دیگری نیز نشان می‌دهند؛ یعنی علاوه بر بی‌اعتمادی اضطراب آمیز، بنیادگرایی و معاشرت‌طلبی که در دختران مستعد در سطح کلی وجود دارد در میان دختران مستعد دانش‌آموز سازمانی این تفاوت‌ها نیز وجود دارد:

۱. دختران مستعد، برونگردتر هستند (۱۳/۷۵ در برابر ۱۲/۴۸)
۲. حساسیت هیجانی آنها بیشتر است (۹/۷۶ در برابر ۸/۱۹)
۳. خودنمایی دختران مستعد بیشتر است. (۱۳/۷ در برابر ۱۲/۱۳)
۴. آنها خود مختارتر از پسران مستعد سازمانی هستند. (۱۴/۷۲ در برابر ۱۲/۶۸)
۵. در رفتار دیگران، دقت بیشتری می‌ورزند (۱۶ در برابر ۱۳/۹)
۶. آنها تنوع‌طلب‌ترند (۱۹/۹ در برابر ۱۵/۶)

پسران و دختران هوشمند شاغل به تحصیل در مراکز آموزشی سازمان (سمپاد) نیز از لحاظ شخصیتی تفاوت‌هایی را نشان می‌دهند. دختران هوشمند در این خصائص، دارای برتری هستند: برون‌گردی (۱۳/۵ برابر ۱۱/۵)، حساسیت هیجانی (۱۰/۱۲) در برابر ۸/۴۹، بنیادگرایی (۱۲/۱ در برابر ۱۰/۵)، معاشرت‌طلبی (۱۲/۹۲ در برابر ۱۰/۴۴)، دقت در رفتار دیگران (۱۶/۲ در برابر ۱۳/۴)، تنوع‌طلبی (۱۹/۳ در برابر ۱۵/۷).

در سطح تیزهوشی، این تفاوت‌های جنسی در دانش‌آموزان سمپاد دیده می‌شود. سلطه‌طلبی (۱۳/۵۷ در برابر ۱۲/۸۴)، گسیخته‌خویی (۱۲/۳۹ در برابر ۱۱/۱۳)، تنوع‌طلبی (۱۸/۵۲ در برابر ۱۵/۵۷) که در سطح کلی در دختران تیزهوش برجستگی دارد. اما تفاوت جنسی خاصی که در محیط سازمانی دیده می‌شود خود مختاری بیشتر دختران تیزهوش است (۱۵/۶ در برابر ۱۲/۷۱). برای دختران و پسران مستعد مدارس خاص، ویژگی‌ها و تفاوت‌هایی جز آنچه در سطح وسیع و کلی به دست آمده، وجود ندارد. در سطح هوشمندی، هیچ‌گونه تفاوت جنسی در ویژگی‌های شخصیت دختران و پسران مدارس خاص، مشهود نیست. اما با افزایش هوش یعنی درحوزه تیزهوشی برای این مدارس، جز تفاوت‌های اساسی، دو صفت «تمکین» و «خواری شماری»، نقاط تفاوت دو جنس را تشکیل می‌دهند. دختران تیزهوش مراکز خاص «خواری شماری» کمتری بروز می‌دهند (۹/۳۶ در برابر ۱۲/۱۷) و پسران تیزهوش این مدارس بیش از دختران «تمکین» می‌ورزند (۱۴/۰۳ در برابر ۱۰/۵۵).

شرح و تفسیر

به نظر می‌رسد برخی از خصوصیات و صفات شخصیتی در گستره استعداد (با هوشبهر حداقل ۱۱۵) آنچنان تجانس دارند که تحت تأثیر جنسیت، سطح هوشی، و محیط آموزشی قرار نمی‌گیرند. اساساً همه دانش‌آموزان مستعد مورد مطالعه در میزان «خوش‌خلقی»، «خدمت به دیگران»، «پایداری هیجانی»، «واقع‌نگری»، «خستگی عصبی»، «جامعه‌طلبی»، «تهور و جسارت»، «گرایش به جنس مخالف»، «تمدن‌یافتگی»، «سخت‌گیری در کار»، «پایداری عصبی»، «میل به رهبری»، «اختیار در تصمیم‌گیری»، «نفوذ اجتماعی»، «کمک به مستندان» و «مهرورزی نسبت به دیگران» تفاوتی را نشان نمی‌دهد.

اما تفاوت‌های شخصیتی در نواحی دیگری به چشم می‌خورد:

پسران مستعد در مقایسه با دختران مستعد، «اعتماد و آرامش» بیشتری دارند. آسودگی خاطر و عدم حساسیت هیجانی آنها بیشتر است، از «سوءظن» رها هستند، خود را با ارزش‌تر می‌شمرند، به حفظ وضعیت موجود، علاقه بیشتری ابراز می‌دارند، به تجربه زندگی، تمایل افزون‌تری نشان می‌دهند و گرایش چندانی به همکاری و کمک کردن به دوستان و معاشرت ندارند. دختران مستعد در مقایسه با پسران مستعد، در اضطراب بیشتری بسر می‌برند، بی‌اعتمادتر هستند، احساس آزرديدگی بیشتری می‌کنند. از بدگمانی، دلمشغولی، افسردگی و خلق غمگین رنج می‌برند، حساسیت هیجانی، ایشان را فرا گرفته و معمولاً در شرایطی به سر می‌برند که خود را بی‌ارزش می‌پندارند، نشانه‌های ضعف روانی در آنها، بارزتر است، معاشرت‌طلبی و همکاری و تعاون نسبت به دوستان، در آنها برجسته‌تر است.

در محیط آموزشی سمپاد، پسران مستعد دارای رشد هیجانی، استقلال فکری، استقرار یافتگی روانی، احساس مسئولیت، و خودکفایی برتری هستند، خشونت آنها بیشتر است و نسبت به جنبه‌های هنری، گرایش کمتری نشان می‌دهند، نسبت به مشاهده رفتار دیگران و درک احساس آنها، تمایل کمتری دارند، روحیه خودداری و سکوت آنها بیشتر است، کندتر عمل می‌کنند و در تصمیم‌گیری و استقلال، ضعف بیشتری دارند.

دختران دانش‌آموز مستعد در سازمان در مقایسه با پسران همانند خود، پرحرف‌تر، با جنب و جوش بیشتر، دارای آرامش خاطر بیشتر، صداقت و چابکی افزون‌تری هستند. تشویش کمتری را نشان می‌دهند و شوخ‌طبع‌تر می‌باشند، گرایش کمتری به فعالیت‌های مستلزم وقت و اهتمام ابراز می‌دارند. با افزایش سن معمولاً این ویژگی‌های شخصیتی، کمتر می‌شود. زمان واکنش در

آنها، سریعتر است و این وضعیت روانی، آنها را برای مشکلات هیجانی آسیب‌پذیرتر می‌سازند. آنها معمولاً پرتوقع‌تر هستند و شکیبایی کمی در امور نشان می‌دهند. حساسیت و تمایلات زیبایی‌شناسی و هنری آنها بیشتر است، مهربانی و ملایمت برجسته‌تری دارند، تمایل بیشتری به مجذوب‌کنندگی و رهایی از مسئولیت‌پذیری بروز می‌دهند و به جلب توجه از طریق گفته‌های لطیف و هوشمندانه و طرح سؤالات با پاسخهای دشوار می‌پردازند. استقلال و تصمیم‌گیری آزادانه در آنها بیشتر است، به مشاهده رفتار و شناخت و درک احساسات آنان، اهمیت بیشتری می‌دهند و به انجام شغل‌های نوین و متفاوت می‌پردازند و به تجدد در آداب و رسوم و نظام ارزشی، گرایش بیشتری دارند.

در ویژگی‌های شخصیتی پسران و دختران مستعد غیرتفکیکی (شاغل به تحصیل در مدارس خاص)، تفاوت خاصی از لحاظ جنسی دیده نمی‌شود؛ یعنی همان تفاوت‌های جنسی اساسی وجود دارد.

شخصیت پسران و دختران هوشمند

به طور کلی از لحاظ شخصیتی، تفاوت جنسی خاصی در سطح هوشمندی (۱۱۵ تا ۱۲۸/۵) دیده نمی‌شود؛ یعنی در جنبه‌های مورد ارزیابی، شباهت شخصیتی کلی احراز گردید. این شباهت کلی شخصیتی در نظام غیرتفکیکی (مدارس آموزش و پرورش) نیز حاکمیت دارد و تفاوتی مهم از لحاظ جنسی در شخصیت هوشمندان غیرتفکیکی حاصل نشد. اما در مراکز تفکیکی (سازمان) تفاوت جنسی قابل ملاحظه‌ای وجود دارد. همه آنچه درباره دختران و پسران مستعد دانش آموز در سازمان، گفته شد، جز خودنمایی، معاشرت طلبی و تنوع طلبی، درباره دانش آموزان هوشمند، مصداق دارد، با یک تفاوت جدید جنسی که دختران هوشمند، بنیادگراتر از پسران هوشمند دانش آموز در سازمان هستند و در عوض، پسران به حفظ وضعیت موجود، علاقه بیشتری بروز می‌دهند.

شخصیت پسران و دختران تیزهوش

در پاسخ به سؤال سوم می‌توان قاطعانه بیان کرد که تفاوت جنسی قابل ملاحظه‌ای در ویژگی‌های شخصیتی پسران و دختران تیزهوش، وجود دارد.

الف - شخصیت پسران تیزهوش

پسران تیزهوش در مقایسه با دختران تیزهوش، مطیع‌تر، وابسته‌تر، مهربان‌تر و ملایم‌تر هستند. رفتارهای آنها طبیعی‌تر است، تبعیت جویی بیشتری دارند، به اموری که مربوط به شخص آنهاست، اکتفا می‌نمایند و سعی کمی دارند که به مجذوبیت بپردازند، چه بسا بیش از دختران، دچار برخی تزلزل‌ها می‌شوند، وقار شخصیتی، حسن ظن و اعتماد به دیگران، زودجوشی و شادی روانی و علاقه به دیگران در آنها بیشتر است و سازش‌پذیر هستند، به حفظ وضعیت موجود و نگهداری نظام ارزشی سنتی علاقه برجسته‌تری نشان می‌دهند و طبقه بندی حرفه‌های موجود اجتماعی، آنها را بیشتر از دختران، ارضاء می‌سازد. در محیط سازمانی، جز تفاوت‌های جنسی اساسی، تحت تأثیر متقابل با محیط آموزشی ویژه، وابستگی به دیگران از حیث تصمیم‌گیری و سایر امور زندگی بیش از دختران است.

پسران تیزهوش مدارس خاص بیش از دختران همتای خود، نظرات دیگران را می‌پذیرند و پیروی می‌کنند و با آداب و سنن، هم‌نوایی بیشتری نشان می‌دهند و در برخورد با مشکلات زندگی، ضعف بیشتری ابراز می‌دارند و احساس بی‌کفایتی افرونتری دارند.

ب - شخصیت دختران تیزهوش

به طور کلی دختران تیزهوش از لحاظ شخصیتی، برخی خصائص برجسته را بروز می‌دهند: آنها روحیه اطمینان به نفس و استقلال برتری دارند، پابرجاترند، تمایل زیادتری دارند که دیگران را مجذوب خود سازند، سختی و خشونت آنها بیشتر است، از موقعیتهای مقتضی تبعیت می‌گیرند، تصنع و تظاهر در رفتار آنان بیشتر است. حسادت، کمرویی، خجالت، بدگمانی، بدخلقی، و بی‌اعتنایی و خشونت نسبت به دیگران در آنها، بیش از پسران است و کمتر از پسران، انعطاف و سازش نشان می‌دهند. شرایط یاد شده، آنها را برای ابتلاء به بیماری "پارانویا" آسیب پذیرتر می‌کند.

آنها خود را واجد رفتار صحیح می‌دانند و علائق فراوانی نسبت به زندگی درونی خود نشان می‌دهند، سرعت و واکنش در آنها کم است و به تجدد طلبی در عرصه ارزشها، آداب و سنن و طبقه‌بندی شغلها و حرفه‌ها علاقه‌مندتر هستند. در محیط سازمانی، دختران بیش از پسران به تصمیم‌گیری آزادانه و استقلال در امور زندگی می‌پردازند. دختران تیزهوش مدارس خاص، مقاومت بیشتری در قبال نقطه نظرات دیگران می‌کنند و کمتر از پسران نسبت به پیروی از افکار دیگران، علاقه نشان می‌دهند و هم‌نوایی آنان با آداب و سنن موجود، کم است. ضمن آنکه از توانایی بیشتری در برخورد با مشکلات زندگی برخوردار هستند و احساس کفایت بیشتری می‌نمایند.

ارجاعات

۱- اژه ای، جواد و جلیلودن، محمد امین. "ویژگیهای شخصیتی دانش‌آموزان تیزهوش مراکز آموزشی استعداد‌های درخشان و دبیرستانهای خاص شهر تهران"، مجله استعداد‌های درخشان (۱۳) سال چهارم، شماره اول - صفحات ۷ تا ۳۰.

۲- کراز، ژ، ترجمه دادستان، پ و منصور، م. "بیماریهای روانی"، انتشارات ژرف (۱۳۶۳) صفحات ۱۶۷ تا ۲۱۸. فریبگی